

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
Naročnina četrletno 15 Din,
polletno 30 Din, letno 60 Din,
za inozemstvo 90 Din.
Posamezne številke 1.50 Din.
Urednik in izdajatelj Ivan Zorec v Ljubljani.

Ljubljana, 23. septembra 1932.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
Poštočerkovni račun
Ljubljana št. 16.176
Rokopisov ne vračamo.
Oglasi po tarifu.
Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

MISLI

A.: O našem programu

I.

Danes se veliko govori in piše o krizi demokracije. Največ govore in pisarijo o nji tisti, ki so v prvi vrsti krivi, če ta v vseh časih edino primerna oblika ljudskega sožitja začasno res ne more zadostno urediti medsebojnih odnošajev med narodi in posamezniki, da si iščejo ti nekih ekstremnih, za trajno nevzdržnih oblik svojega skupnega življenja. To so tisti, ki so že med svetovno vojno brezvestno ščuvali in hujskali na bratomorni pokolj, tisti, ki danes poraženim in kulturno zastalim narodom zopet oznanjajo kot edino rešitev vsega zlega neke velenacionalistične publike, neki nacionalni imperializem. Ljudje so to brez čuta notranje odgovornosti, brez jasnega pogleda v bodočnost, motne, kalne, zaostale duše ali pa premeteni koristolovci in sebični izkoriščevalci, kapitalistični volkodlaki in njih plačani priganjači — meščanski žurnalisti ter naposled tiste vrste poklicni politiki, katerih delo je v svojem bistvu zločin; politiki, ki ne služijo nobeni ideji, nobenemu načelu, ne koristi splošnosti, marveč samo svoji osebni moči in koristi ter kvečjemu interesom stranke, kateri pripadajo in ki jih drži na površju, pa najsi predstavlja v narodu še tako neznačilno manjšino.

Iz takih plasti manjvrednih elementov v narodu so se v povojni dobi v Evropi ustvarile razne oblike fašističnih diktatur, hitlerijanskega gibanja, prebujenih Madžarov in slično. Vsa ta gibanja, sloneča v najboljšem primeru na bolnih instinktih nacionalnega resentimenta, so v svojem bistvu nazadnjaška. Dasi je v svojih osnovah vsaka oblika vladavine lahko dobra, ako jo izvajajo najboljši, najgloblji, najdaljnovidnejši duhovi v narodu, je vendarle vsaka diktatura, ako ne izpoveduje nekih človeških, v bodočnost segajočih in svet preobrazujočih načel, najbolj zavrnjena, najbolj nazadnjaška oblika vladavine, za zrel, kulturno polnovreden in samozavesten narod nekaj najbolj ponižujočega, človeško dostojanstvo skrunečega ter razsodnega človeka nevrednega in nedostojnega.

In take diktature izpodrivajo danes v nekem delu Evrope staro, veliko načelo svobodnega ljud-

skega odločanja, idejo demokracije. Kako je to mogoče? To si je mogoče razlagati samo s tem, da so ljudstva po vojni silno izčrpana in etično desorganizirana ter brez notranjega ravnovesja in samozvesti in pa da v teh zemljah prave, globoke demokracije prav za prav nikoli bilo ni. Te laži-demokracije so vodile samo neke privilegirane plasti v narodu — predvsem tenka plast denarnih mogočnikov, ki so si s svojim denarjem kupovali svoje besednike, tako imenovane poklicne politike, da so s svojimi okretnimi in brezvestnimi jeziki slepili in goljufali ljudstva, in pa še brezvestnejše, še zgovornejše in še bolj sleparske njih mešetarje-žurnaliste, ki so oboji z združenimi močmi gonili nato svoje narode za interese peščice kapitalistov v bratomorne vojne zoper svoje sosedo in v nepomirljive borbe razreda proti razredu v svojem lastnem narodu. Demokracije, sloneče na takih osnovah, so se nujno morale zrušiti. Tiste pa, ki še za silo stoje na svojih nogah, se bodo zrušile jutri, pojutrišnjem. Kajti, ne varajmo se! Demokracija, ki ni prodrila z iskrenostjo svoje luči do vseh, tudi do zadnjih globin naroda, demokracija, katere nosilka ni večina v narodu (in ta večina je zmeraj delovno ljudstvo) — taka demokracija nima bodočnosti, ne bo kljubovala navalom gospodarskih potresov in nove moralno-duhovne probornosti v bodoče, prav tako malo, kakor jim bodo kljubovale razne nacionalistične diktature, ti politični nestvori od včeraj, ki so samo začasen atmosferični pritisk pred viharjem, da bo potem prolom elementarnih sil tem strahotnejši in obračun tem groznejši!

V takih usodnih razdobjih, v kakršnih živimo dandanes, na tako važnem razpotju, kakršnih je malo v zgodovini človeštva in ki je nemara v svojih osnovah podobno prelomu med srednjim vekom in novo dobo ter v svojih socialno-gospodarskih daljnosežnostih slično francoski revoluciji, je za Slovence nedvomno življenjske važnosti, da se skušamo v zmedo časov orientirati in si usmeriti pot v bodočnost, da nas ne bodo zopet prehiteli dogodki, kakor že tolikokrat v preteklosti. Menimo torej, da je napočil čas, ko bo znova potrebno razmotrivati o našem slovenskem programu.

II.

Predvojni slovenski program je bil Zedinjena Slovenija. Ta program je ob izidu svetovne vojne

doživel strahovit polom, ko je tako imenovana zapadno-evropska demokracija, nezvesta svojemu načelu samoodločbe narodov, a le preveč zvesta svojim kapitalistično-individualističnim in nacionalno-imperialističnim načelom, živemu slovenskemu telesu brezobzirno iztrgala Slovensko primorje in Goriško, ter je s tujo sovražno pomočjo in s pomočjo blodnih odpadnikov od lastnega naroda, tako zvanih Vendov, prešlo koroško ozemlje, zibel kulturnega in zavednega modernega slovenstva, v tuje državno in gospodarsko območje. Da se je mogla maloštevilnemu, tako nenevarnemu, a kulturnemu narodu sredi civilizirane Evrope pripečiti taka sramota, ves kulturni svet onečaščajoča krivica ob sklepu vojne, »te najpravičnejše vojne zapadne civilizacije in kulture zoper barbarski šovinizem, imperializem in militarizem«, je kriva, kakor rečeno, zapadna laži-demokracija, demokracija narodne manjšine, demokracija gospode in jare gospode, naperjena zoper večino v narodu, sloneča na nevzdržnih temeljih gospodarskega individualizma in nacionalnega imperializma, ki se po vojni z raznimi nacionalističnimi diktaturami krčevito bori za svoj življenjski obstoj. Jasno kot dan pa je, da za maloštevilne narode, kakršni smo Slovenci, v taki »demokraciji« ni rešitve, marveč da so neizbežno izročeni poginu. Zategadelj ni v naših življenjskih interesih, da bi se borili za to obliko »demokracije«, o kateri itak vsi znaki pričajo, da jo stresajo krči predsmrtne agonije, marveč da nam velela naš najvišji ukaz, da posvetimo vse svoje sile iskanju novih potov, ustvaritvi nove demokracije, prave, globoke, res ljudske demokracije.

(Konec prih.)

KULTURA

Gledališče

Dramsko gledališče je otvorilo letošnjo sezono z domačo novostjo, s Kreftovimi »Celjskimi grofi« v Šestovi režiji.

»Celjski grofje« niso neznana snov naš drami, že trikrat so prešli oder, tako da smo se s pravico izpraševali, kaj bi imel Kreft pripomniti k pred-

celo čisto zasebno ustanovljeni ruski krožek za učenje in spoznavanje ruskega jezika in ruske kulture. Celo francoščina je bila pravemu uradnemu avstrijskemu Nemcu sumljiva. Znan mi je slučaj, ko je nemški profesor svaril slovenske dijake: »Kaj hočete z vpisovanjem v francoski tečaj, učite se raje nemščine, ta jezik je za vas bolj važen!«

Naša kultura preveč enostranska.

Ni torej kak hlapčevski nagon tisti, ki je vcepil Slovincu preveliko spoštovanje do nemštva, pač pa nepoznanje drugih kultur. Nepoznanje pa je mogoče pobijati samo z znanjem, ne pa z neosnovanim zabavljanjem. Tudi mi smo mnenja, da je bil nemški kulturni vpliv na slovenstvo preveč in že zaradi tega dejstva samega škodljiv. Kajti vsak prevelik tuji vpliv rad zamori voljo do umske in kulturne samostojnosti in mu tako ubije tudi voljo do samostojnosti sploh in do vsacega plodovitega ustvarjanja.

Tudi politično nam je bila naša nemška razgledba nedvomno v škodo.

Ne mislim pri tem samo na ponemčevalne napore in uspehe v Avstriji, čeprav se lahko ravno tem zahvalimo, da smo izgubili slovensko Koroško. Toda — kaj še ni nihče pomislil, kakšen vtis so napravila naša odposlanstva pri sklepanju miru v Parizu, ko so prijecljala tja po večini zgolj z znanjem nemščine? Z znanjem in kulturo jezika tistega naroda, ki je bil prav takrat v zapadnem svetu najbolj zasovražen zaradi svojevoljno izzvalne vojne, zaradi krutosti, ki jih je počenjal v vojni in zaradi ciničnega teptanja vseh mednarodnih pogodb?

VESTNIK

Kaj hočemo?

Lajovčeva borba zoper nemštvo.

O »Slovenskem kulturnem idealu v svobodni narodni državi« je napisal Lajovic Anton za »Jutro« članek. Kakor že v nekaterih prejšnjih se tudi v tem bori proti nemštvi in nemškemu vplivu na našo duhovno kulturo. Ozadje tega vpliva je po Lajovicu čudovito preprosto, namreč nič drugega, nego posledica svoječasnega vcepljanja nemške večje in slovenske manjše vrednosti v slovenske glave, torej žalostna dediščina ponemčevalnih prizadevanj nemške Avstrije. In če se prav zadnji čas pojavlja med našimi ljudmi namera učiti se nemščine, ni to po Lajovicu nič drugega, nego »konservativna težnja za izobrazbenim idealom preteklosti, ki se ne vrne več, je samo težnja »vztrajnosti sil« težnja v staro suženjstvo.« To v »suženjstvo« težejo težnjo« kajpada Lajovic odklanja in zahteva »napram vsem drugim kulturam odnos svobodne izbire in čim širše prisvojitve, pri čemer naravno pripada prvo mesto duhovnosti in kulturi naših bratov Hrvatov in Srbov.«

To je v bistvu jedro Lajovčevih izvajanj. Le mimogrede v oklepajih naj pripomnimo, da se Lajovic spopet bori prav proti temu, da si naši ljudje sicer zbog napačne vzgoje, a vendar svobodno izbirajo čim širšo prisvojitve nemške kulture, in da konča z zahtevo, da mora biti naš odnos proti vsem neslovenskim kulturam načelo svobodne izbire.

Preproste trditve še niso vselej resnične!

Oglejmo si torej te trditve in razberimo njihovo vsebino!

Preproste trditve, zlasti če so primerno slovesno predavane, imajo vedno precejšnjo govorniško vrednost in prav zaradi svoje preprostosti tudi uspeh. Toda zaradi tega še ni da bi morale biti resnične in po navadi tudi niso. Življenje je pač tako zamotano, da ga je težko izraziti v preprostih obrazcih. Bolj ko je kaka trditev preprosta, mislim seveda pri tem na duhovne vede, bolj mi je sumljiva. Zlasti pri kulturnih in socialnih pojavih pokaže sociološka analiza le prerada in prehitro njihovo nevzdržljivost.

Ena takih zelo, zelo preprostih trditev je, da se Slovenec zategadelj še vedno zateka k nemštvi in njegovi kulturi, ker mu je nemški narod vcepil čuvstvo manjvrednosti in zavest, da je njegov jezik »jezik zaslužjenega in manj vrednega moža«. Slovenec torej po teh izjavanjih še danes, ko je že nad petnajst let prost nemškega jarma, zgolj iz nekakega suženjskega nagona hlapčari nemštvi.

Kar naravnost povejmo: Ne da bi precenjevali slovensko narodno zavest in osebno moštvo, če bi bilo to res, potem bi bili naši ljudje pravno na tako nizki stopnji, da bi jim nihče več ne mogel pomagati.

Zato pa še ne mislimo zanikavati, da je ugled nemške kulture pri našem človeku prevelik. To pa ni morda zaradi njegovega suženjskega nagona, temveč iz veliko bolj preprostega razloga. Avstrijski šolski in birokratični sestav sploh ni dopuščal, da bi bil Slovenec spoznal kako drugo kulturo, nego nemško. Saj je bil sprva v Ljubljani prepovedan

stavam. Nesporo so slednji grofje močan odmev historične pravice, ki v svoji neizprososti bolj ali manj ubija vsako romantičnost, katera bi bila rešena z moralnega ali narodnega vidika. Ni namreč vedno pravilno, da se pri podajanju historičnega kosa briše resničnost v prid moralizirajoči ali pa narodno obarvani snovi.

Kreft je zajel snov iz prehodne dobe propadajočega fevdalizma, ki se je jel rušiti pod vplivom novih, iz Italije prihajajočih humanističnih idej, ker je rod Celjanov prišel drugič v javen konflikt s pravico grofove moči in pravico človeka-tlačana. Čas verskih vojn, kostniškega dogodka, skrajne neurejenosti v hierarhiji in prosvetnem oblastništvu predstavlja neposredno osredje razvojno zahajajoče celjanske družbe, katera staplja joča v sebi dvojno pravico, v bitju in lastnini, dvojno moralo, grofovsko in kmetsko, rodi konflikte, ki razprejajo dejanje do viška v dvojnem umoru in v njega neposrednih posledicah.

Nositelj novih idej je Pravdač. On je gonilna sila celega dejanja, ga tira v razpravljanje, sam je sicer idejno nad drugimi, vendar obupa nad brezmišelnostjo sodrgo. Pri sodni sceni, ko je prisidnike s svojimi dokazi o nedolžnosti Veronike preveril, sprejme zahvalo z besedami, da mu je bilo to dolžnost. Ne verujoč narejenosti zakonov, zgolj blagoslovljajoč naravni zakon, se uvaja v dvoboj s hierarhijo, ki se v svoji prijetni konservativnosti izživlja na ogromnih posestvih in ob »dobrih kuhinjah«. Ta hierarhija ni razumela novega časa z znamenjem človečanskih pravic. Kolikor se tiče doslednosti Pravdačevega filozofiranja, je možno zaslediti hibo teoretiziranja, kar je Herman zajel v rečenici: »Pravica brez moči je ničeva!«

Herman II., predstavnik Celjanov, goreč za prospeh svoje rodbine »Celje naj gospoduje Budimu in Dunaju — tja do Carigrada«, je predstavljen sicer kot slabič v moralni mlaki svojega časa, ki pa v krčevitih stisnjenih prstih komaj zadržuje že sluteni propad. Vendar tudi v najhujših trenutkih, ko se ozre na karto p. Gregorja, se razživi, in sluteni konec se mu odmakne.

Igralci so odlično razumeli nalogo. Tako g. Levvar (Herman II.) kot g. Jerman (Pravdač), gospa Mira Danilova so sijajno igrali. V celotnosti je, po mojem mnenju, efektno kot tudi zmiselno najmočnejša kreacija Veronike. V oživetju skrajne notranje nemirnosti med smrtjo in življenjem, v obupu in tenki nadi, v mladostni naivnosti, »da bi želela še živeti«, se giblje v sijajni mimiki, kar jo stavlja na nivo odlične karakterne igralke.

Vendar moram še pripomniti, da so vsi igralci prispevali k uspehu domače novitete. Z. A.

OPAZOVALEC

Bilanca nemškega fašizma

Nemški feldmaršal — politik.

Nekdanji šef nemškega generalnega štaba in dejanski poveljnik nemške vojske zadnji dve leti svetovne vojne Erich Ludendorff se je vrgel po vojni na politiko. Izdaja tudi svoj tednik »Ludendorffs Volkswarte«. Glavna sodelavka je njegova soproga dr. Mathilde Ludendorff, o kateri pravi Ludendorff, da bodo njeni verskofilozofski spisi, globlji nego Kantovi, prerodili nemštvo v zmislu nove germanske religioznosti. Izdala je doslej četrto takih knjig, od katerih je najbolj razširjena »Nemška božja vera«. Sicer se pa bori Ludendorff proti strankam, ki ne priznavajo njega in njegovega programa.

Prepričani smo, da bi bili mi Slovenci v Versailleskem miru vse bolj odrezali, če bi bili imeli že takoj od vsega začetka vojne na zapadu delegacijo, večjo jeziku, kulturi in zlasti miselnosti zapadnih narodov, v prvi vrsti seveda Francozov in Angležev. In če bi se bili zanašali manj na neko stvarno človeško pravičnost, ki je na žalost v politiki vsaj danes še ni, zato pa raje računali z ljudmi, kakor so, jim dopovedovali svoje želje in zahteve v njihovem jeziku, in kar je še bolj važno, prilagodene njihovi miselnosti. In namesto da bi tako odposlanstvo posedalo po ministrskih in diplomatskih prednjih sobah — gotovo, poleg drugega je tudi to potrebno — bi moralo ostati v nepretrganem stiku z ljudstvom. Kajti navsezadnje so zapadni politiki in diplomati vedno zastopniki ljudske, čeprav po navadi precej izkrivljene volje.

Če bi bil Lajovic opozoril samo na ta dejstva in njihove posledice, bi bilo to nekaj. In če bi nam po vrhu pokazal pot iz kulturne zagate, v kateri smo danes, bi bil storil še več. Toda napravil ni niti enega niti drugega. In tudi ni mogel napraviti, ker ni pravilno zastavil vprašanja, ki bi se moralo glasiti: Ali je nam Slovincem treba učiti se tujih jezikov, ali se nam jih je treba morda celo bolj učiti, nego kakemu drugemu narodu in zakaj nam je to treba, in ali naj se učimo enega ali več tujih jezikov. Povedati bi nam tudi moral, kakšne lastnosti, oznako in območje naj ima ta tuji jezik in kakšen je njegov pomen za naš razvoj in za našo kulturo. (Dalje prih.)

Ludendorff in fašisti.

Seveda se mora Ludendorff v prvi vrsti pečati z najmočnejšo stranko nemškega meščanstva, namreč s Hitlerjevimi fašisti. Kajti da se bo kdaj mogel z uspehom zagnati v vrste centruma ali obeh marksističnih strank, tega gotovo ne upa. Ludendorff je bil svoječasno Hitlerjev prijatelj in pripadnik. Njegovo mnenje o nemškem fašizmu in njegovem načinu udeleževanja je torej prav tako zanimivo kakor važno. Važno zlasti, ker poganja fašizem povsod, kjer mu nudijo slabe gospodarske razmere ugodna tla. Važno še bolj, ker je ravno fašizem zbog svojega programatičnega poudarjanja nasilstva in sirovosti sposoben, da vpliva na obupane ljudi, ki jim sodobna družba ne da prilike uveljaviti se, in na mladino, zrastle ob pogledu in zgledu vojnih strahot.

Moritve v Nemčiji.

Ludendorff piše pod naslovom: »Moritve v Nemčiji« med drugim:

Od 1. junija do 20. julija t. l. je bilo v političnih bojih in pobojih ubitih in ranjenih najmanj 6000 ljudi, to je polovica nemških izgub v bitki pri Tannenbergu.

Take pretresljive številke kažejo le prerazločno, kakšne posledice je imela za nemški narod naredba Papen-Schleicherjeve vlade, ki je zopet dovolila narodnim socialistom nošnjo uniforme. Če so prej prihajale take vesti iz Južne Amerike, tedaj se je potkal vrli Nemec ponosno na svoja junaška prsa in gledal prezirljivo na tiste kraje. No danes gleda lahko z enako prezirljivostjo in s še večjo pravico na svoje lastne sonarodnjake.

Narodni socialisti so bili k svojim izzivanjem naravnost izpodbujeni s to naredbo, ki so jo imeli za umik države pred njimi.

Za notranji mir, ki ga je odredila vlada, se sploh nihče nima. Na dan volitev in pozneje je nastopilo nezaslišano krvavo strahovanje, kakor ga Nemčija ni več doživela izza časov priganjanja krivovercev. Tako strahovali pa so največ narodni socialisti, ki so mislili, da je že blizu »prevzetje moči«...

Krvavi zgled.

Tudi tukaj vidimo: krvavi italijanski zgled še vedno vleče. Samo napačen je sklep: če so italijanski fašisti prišli s hudodelstvi do oblasti, zakaj ne bi tudi mi? Po tako preprostih obrazcih se ne vrši zgodovina. Res je, tudi laški fašizem se je uveljavil z nasilji in umori. Toda to je bilo samo eno sredstvo in tudi samo en pogoj njegovega uspeha. Bilo pa je še drugih, o katerih smo že pisali. In navsezadnje, laški fašizem je imel voditelja, kakor ga drugi fašizmi ne premorejo. Te naše trditve pa naj nima nihče za precenjevanje Mussolinijeve osebnosti, nego za preprosto ugotovitev, kako manjka fašizmu — posnemalcem seveda! — vsaka privlačnost na samostojne, ustvarjajoče osebnosti...

Naročeno navdušenje ali kadar mora prekipevati ljudska duša v ogorčenju

Neprostopoljna prostovoljnost.

V zadnji številki smo navedli nekaj primerov, kako organizira laški fašizem »navdušenje širokih množic« in »prostovoljnost« pri vstopu v stranko. No, v tem pogledu lahko rečemo, da so razmere povsod enake, kjer velja nedemokratsko, ali bolje protidemokratsko načelo. Zakaj, če čita človek poročila o shodih, sprevodih, sklepkih, demonstracijah v Rusiji, Italiji, Madžarski, tedaj si ne more misliti drugega, nego kako srečno je tam ljudstvo, da so mu vzete njegove politične in državljanske pravice, in kako se veseli, da je prevzela policija skrb zanj in za njegovo prepričanje ter hkratu pognala njegove voljene zastopnike.

Mojstri v tem pogledu so vsekako ruski boljševiki. Vsaka demonstracija, vsak »izraz svobodne ljudske volje« je tam dejansko natančno urejen policijski uradni čin.

Inozemci v Rusiji.

Za izvedbo svojega velikega načrta industrija-lizacije Rusije potrebuje boljševiška vlada precej strokovnjakov, ponajveč inženjerjev. Domačih moči ni dovolj, in očitno jim tudi manjka usposobljenosti. Deloma jih je v Rusiji od nekdanj manjkalo, deloma so jih pobili ali izgnali ob prevratu. Tudi prirasta ni dovolj, čeprav bi človek pričakoval, da so boljševiki mogli v petnajstih letih vladanja izpopolniti vsaj glavne vrzeli. Menda vendarle strankarsko poverjeno prepričanje ne daje jamstva za strokovno usposobljenost...

Zato si Rusi pomagajo s tujci. Sprejeti so morali veliko število zlasti ameriških in nemških inženjerjev. Ker imajo ti inozemci posebne privilegije, zlasti znatno boljše plače, so se naravnost drenjali v rusko službo. Za te inženjerje-specijaliste se je udomačilo posebno ime speci.

Policijska organizacija in demonstracije.

En tak spec inž. Willi Stolz opisuje v »Vossische Zeitung« svoje doživljanje glede policijske organizacije demonstracij:

Nekaj inženjerjev je bilo obtoženih protirevolucijonarnega delovanja. Pravda se bliža koncu. Ljudske množice naj porabijo priložnost in pokažejo svojo revolucionarnost. Torej demonstracija!

V tovarni, kjer sem bil zaposlen, prenehajo z delom v ta namen pol ure prej. Na dvorišču igra tovarniška godba poskočnice. Ko zazvoni, zdrvi vse v kantino. Navdušenje je treba pripraviti. Med tem, ko obstaja po navadi hrana iz krompirjeve salate s slanikom, kruha s smrdečo klobaso in neke vrste torte, ki jo vzame človek le, kadar ni kruha, dobi danes vsak rezino z mesom in kaviarjem in celo skoro čisto bel kruh. Naval je seveda velik.

Najprej sem se zastonj trudil, da dobim nekaj teh dobrin. Potem sem šel na dvorišče. Povsod prosvetni napisi: »Zahtevamo, da se ustrele škodljivci socialistične zgradbe.« »Proletariat zahteva, da se ustrele hlape buržuazije.« »Smrt najemnikom tujega kapitala.« Ko sem prečital te krvoločne napise, sem sklenil iti domov.

Nihče se ne sme odtegniti sprevodu.

Polagoma sem šel proti izhodu. Pred menoj gre, negotovo se ogledovaje, starejši delavec. Še pred izhodom ga ustavi tovarniška straža in ga zavrne. Med tem grem grem dalje skozi prva vrata izhoda in vidim, kako brani neki vojak izhod starejši izgarani delavki. Zatrjuje mu sicer, da ima doma dva majhna otroka, ki ju nadzira sosed, ki pa mora sama na večerno delo. Obhod bo trajal več ur in otrok vendar ne more puščati samih... Vse zastonj. Mora se vrniti na dvorišče. Med tem sem se sam zrinil skozi vrata. Toda vojak prihiči za menoj: »Kam?« »Domov!« »Vaše ime?« »Stolz... Nekoga slišim tiho reči: »Inozemec!« Šele sedaj me možakar izpusti.

Pet obhodov po deset ur obveznih za vsakega Rusa.

Podobnih obhodov mora napraviti vsak sovjetski državljani kakih pet na leto.

Dejansko se mora udeležiti sličnih sprevodov skoro vse prebivalstvo. Ker si skoro nihče ne upa ostati doma, in ker trajajo same branijo čudnih očitkov radi njihove upravičene želje, pridobiti si z znanjem drugega jezika boljši prostor — eno pa je treba takoj odločno odbiti: da vidi g. doktor v graškem Töchterheimu nekaj simbol slovenskega kulturnega hotenja! Če hočejo starši, da zna njihov otrok ta ali oni jezik (in samo zato ga pošljejo v Gradec!), s tem še nikakor ne vključujejo njegove pripadnosti »h kulturnemu območju istega jezika! In če si ves narod želi osvojiti tuji jezik, s tem še ni uklonil svojega duha tujemu in mu izpodrejal svojih virov! Kaj bi rekel dr. Lajovic, če bi mu kdo dejal, da je njegov kulturni ideal kak francoski penzjonat? Ali bi ne protestiral prav tako kot mi? — In končno še to: če bi bila teza dr. Lajovca vsaj deloma resnična, resnična vsaj za one, ki pošljajo otroke v Gradec — kdo pa jih prav za prav pošilja? Naš kmet in delavec (ročni in duševni) gotovo ne, ostane le še meščanstvo! In najbrž celo le en del meščanstva, kajti katoliško orijentirani ima zaupanje v domače dekleške zavode, ki so zvečine v upravi redovnic, in se navadno zadovolji z njimi. Ostane torej le še ono meščanstvo, ki je njegovo glasilo prav isti list, v katerem dr. Lajovic razlaga svoje misli!

Graški Töchterheim — slovenski kulturni ideal?

Eden tistih redkih ljudi pri nas, ki se skušajo približati resnični in nepokaženi podobi našega naroda, je gotovo dr. Lajovic. Zato tem bolj preseneča njegov članek pod zgornjim naslovom v znanem ljubljanskem listu. Z njim je storil Slovincem hudo krivico. Naj gospodje, ki so sodelovali pri sporni anketi o potrebi nemščine, polemizirajo z njim o tem, naj oni sami zavračajo njegovo na glavo postavljen sklep, da je prav ista anketa povzročila »pohod« slovenskih deklet v Gradec, naj se naše služkinje same branijo čudnih očitkov radi njihove upravičene želje, pridobiti si z znanjem drugega jezika boljši prostor — eno pa je treba takoj odločno odbiti: da vidi g. doktor v graškem Töchterheimu nekaj simbol slovenskega kulturnega hotenja! Če hočejo starši, da zna njihov otrok ta ali oni jezik (in samo zato ga pošljejo v Gradec!), s tem še nikakor ne vključujejo njegove pripadnosti »h kulturnemu območju istega jezika! In če si ves narod želi osvojiti tuji jezik, s tem še ni uklonil svojega duha tujemu in mu izpodrejal svojih virov! Kaj bi rekel dr. Lajovic, če bi mu kdo dejal, da je njegov kulturni ideal kak francoski penzjonat? Ali bi ne protestiral prav tako kot mi? — In končno še to: če bi bila teza dr. Lajovca vsaj deloma resnična, resnična vsaj za one, ki pošljajo otroke v Gradec — kdo pa jih prav za prav pošilja? Naš kmet in delavec (ročni in duševni) gotovo ne, ostane le še meščanstvo! In najbrž celo le en del meščanstva, kajti katoliško orijentirani ima zaupanje v domače dekleške zavode, ki so zvečine v upravi redovnic, in se navadno zadovolji z njimi. Ostane torej le še ono meščanstvo, ki je njegovo glasilo prav isti list, v katerem dr. Lajovic razlaga svoje misli!

Graški Töchterheim bi bil torej »kulturni ideal« slovenskega naprednega meščanstva! In resnično prav ono pošilja svoje otroke v Avstrijo. Za zabelo pa še nekaj: znan nam je primer, ko je neki avstrijski Töchterheim zahteval za sprejem izjavo, da oče simpatizira s pokojno c. kr. Avstrijo, in ta oče — ugleden slovenski napredni meščan iz Ljubljane! — je izjavo mirno — podpisal!

Etnografi, pozor!

Naš »trpeči milijon« vedno znova spreminja svoj obraz: zdaj je Kranjec, Štajerec, Korošec, Primorac, zdaj Avstrijec ali planinski Hrvat, zdaj Ljubljanec in Mariborec; včasih je narod, včasih je pleme, včasih je ljudstvo; nedavno je neki ljubljanski list iznašel še novo podobo: lavantinsko ljudstvo in Lavantince, ki jim bo treba postaviti ob bok vsaj še kake »Labacenzarje«. Res prezanimiva metamorfoze. Vsekakor smo zelo interesantna posebnost in treba bi bilo, da bi se narodo-

pisci vsega sveta malo bolj zanimali za nas, vsaj toliko, kot recimo za zamorce, ki so venomer črni, mi pa dobivamo vedno druge barve!

Izzivanje Slovencev na Koroškem

Koroški Nemci so bili že pred vojno znani kot narodno najbolj nestrpni. Poleg štajerskih Nemcev jim gre glavna zasluga, da je bil zanešen narodnostni boj v tako ostri obliki tudi med dunajške Nemce in na dunajsko vseučilišče, kljub večji strpnosti in dobrodušnosti Dunajčanov. Pa tudi sedaj ne mirujejo. Kakor da bi jim ne dala miru slaba vest odpadniške krvi, ki je je toliko med njimi in v njih! Ali pa — kakor da bi se bali, da koroško slovensko vprašanje le še ni dokončno rešeno, kakor radi dopovedujejo svetu...

Koroški Slovenec je miren in potrpežljiv ter gotovo vse drugo, nego izzivalen. Prej bi mogli tudi zavednim Slovincem očitati preveliko obzirnost, če ne naravnost brezbržnost in mlačnost.

Ali kljub temu mora prinašati njihov »Koroški Slovenec« število za število nove pojave in dokaze nemškega sovraštva in izzivalnosti.

Navajamo tri primere zadnje številke.

V celovski gostilni je praznovalo nekaj slovenskih študentov zaključek šolskega leta. Pri tem so peli slovenske pesmi. Naenkrat jih nahrulijo od sosedne mize: »Pojte prepevat v Jugoslavijo, mi kaj takega ne bomo trpeli.«

V drugi celovski gostilni je sedela slovenska družba iz Jugoslavije in se razgovarjala seveda v svojem jeziku. Trije Nemci, sedeči pri drugi mizi, so začeli brez povoda izzivati in žaliti: »Kaj delajo ti slovenski psi pri nas?« Tistim Nemcem, ki se zgražajo nad francosko psovko »boches«, priporočamo, da se ozrejo po smeteh pred lastnim pragom.

Ko je pel pri cerkvenem obredu v nekem spodnjekoroškem kraju kvartet ljubljanskih akademikov, jih je imenoval navzoči Nemec hujskače.

Očitno torej narodna strpnost med koroškimi Nemci še ni dobila tal.

GOSPODARSTVO

Skrbi slovenskih trgovcev

Trgovina — tlakomer za gospodarstvo.

Vsako gospodarsko stisko začuti trgovec razmerno jako hitro. To je naravno že z ozirom na njegov položaj v družbi in v gospodarstvu: trgovec je posredovalec med proizvajalcem in odjemalcem. Najprej zadene seveda stiska delavca, živečega od dela svojih rok. Toda delavec je poleg kmeta glavni odjemalec gospodarskih konsumnih dobrin, kakor jih posreduje večina slov. trgovine. Trgovcev, ki bi trgovali samo s tako zvanim potratnim blagom, nimamo veliko. Zato je naravna pot v vsaki krizi tale: Delavec je brez dela in ne zasluži nič. Prav ta hip zasluži tudi kmet malo, ker ne more spečati pridelkov delavcu, ki krije še vedno znaten del svojih potrebščin, zlasti živil, pri njem. Tako izgine iz trgovine dva glavna kupovalca. Trgovcu se kopiči, včasih celo kvari blago, od delavca ne dobi plačanega niti na up vzetega blaga, in če ni ravno gmočno v dobrem položaju, mu gre lahko prav za obstanek.

Trgovec se mora torej vsaki stiski najhitreje odzvati. Zato ima po navadi tudi dober pogled za vzroke gospodarskih nepravil in zadreg, in tudi njegovi nasveti za odpomoč imajo večina rodovitne misli, kolikor jih seveda ne kali njegova osebna korist. Vsaka izjava trgovstva o krizi je za raziskovalca njenih vzrokov prav posebno zanimiva.

Bolečine slovenskega trgovstva.

Preteklo nedeljo se je vršil v Laškem občni zbor Zveze trgovskih gremijev za Slovenijo. Prav z ozirom na težko gospodarsko stanje naše dežele smo smeli pričakovati, da bodo obravnavali dobršen del vprašanj, ki duše naše gospodarsko življenje.

Predmet razpravljanj so bile tri glavne zahteve, ki so jih označevali za tri glavne bolečine slovenskega trgovstva: konzumi, karteli in monopoli. Razen tega je bila važna točka tudi krošnjarstvo.

Krošnjarstvo treba zatreti.

Glede krošnjarstva so zahtevali zborovalci, naj se kratkoma zatire. V poročilih pogrešamo jasnosti, s čimer pa še nečemo trditi, da se morda na zboru samem tudi v tej točki ni izčepno razpravljalo. Mislimo namreč, da je treba strogo ločiti med krošnjarjem z blagom, ki ga je izdelal sam, kakor je to, da navajam samo najbolj znani in najbolj popularni pojav, Ribničan s svojo suho robo, in med raznimi zlasti dalmatinskimi postopači, ki prenašajo na trebuhu samo izvrženo blago do zadnje gorske vasice. Poleg prvega je naš trgovec dobro izhajal skozi stoletja in izhajal bo lahko tudi poslej. Čisto nekaj posebnega so pa drugi. Pred vsem manjka takemu krošnjarju, ki je danes tu, jutri tam, sploh vsaka zavest odgovornosti, ki jo ima ali bi jo vsaj moral imeti vsak spodoben trgovec nasproti svojemu odjemalcu. Ljudje, ki nasedejo zgovornosti ali še večkrat vsiljivosti takega »trgovca«,

so dostikrat naravnost ogoljufani za svoj trdo zasluženi denar. Potem pa le preradi prenesejo upravičeno nezaupanje na domačega, poštenega trgovca. Razen tega moramo odklanjati te vrste krošnjarjev tudi s stališča varčevanja in gospodarske morale, ker zavajajo zlasti mlade in vinjene ljudi k nakupu nepotrebnih stvari. Saj prodajo največ ti »trgovci« ravno ob nedeljah in v gostilnah ter v času, ko so trgovine zaprte.

Pozdravljamo torej ta boj trgovcev proti krošnjarjem in mu želimo uspeha.

Karteli, monopoli in drugo.

Glede konzumov zahtevajo trgovci enako pravico za vse. V tem oziru ni njihovi zahtevi nič prigovarjati.

Prav tako jim želimo uspeha v borbi proti birokratično centraliziranim monopolom. Upamo, da jo izvajajo uspešno tudi v interesu našega konsumenta.

S še večjim sočuvstvom bomo spremljali boj trgovcev proti kartelom. Da bi le imeli uspeh! Toda nevidni organizaciji kartelov je težko priti

O slovenskem narodnem gospodarstvu

v avgustu 1932 poroča »Trgovski List«:

Napredovanje oziroma nazadovanje zaposlenosti delavcev v posameznih industrijskih panogah

v mesecu avgustu 1932 kaže sledeča tabela:

Industrijska panoga	Povprečno število zavar. delavcev v avgustu 1932	Prirast (+), ozir. padec (—) od julija 1932 absolutno v %	
1. Rudarstvo	8	+ 3	+ 60—
2. Poljedelstvo	807	+ 151	+ 23-02
3. Gradnja železnic, cest, vodovodov itd.	2.497	+ 206	+ 8-99
4. Gostilne, kavarne in prenočišča	3.427	+ 128	+ 3-88
5. Industrija kože in gume	1.436	+ 42	+ 3-01
6. Higijena	1.721	+ 23	+ 1-35
7. Privatni promet	926	+ 5	+ 0-54
8. Tekstilna industrija	8.798	+ 37	+ 0-42
9. Javni promet	626	+ 1	+ 0-16
10. Industrija hrane in pijače	3.555	+ 6	+ 0-02
11. Denarni zavodi, samostojne pisarne	480	0	0-00
12. Trgovina	4.232	— 3	— 0-01
13. Mizarstvo	4.144	— 8	— 0-02
14. Metalna industrija	6.193	— 23	— 0-37
15. Gospodinjstvo	7.954	— 50	— 0-62
16. Gledališča, svobodni poklici	1.199	— 9	— 0-75
17. Predelovanje kože	3.248	— 34	— 1-04
18. Grafična industrija	1.130	— 20	— 1-74
19. Industrija tobaka	845	— 16	— 1-86
20. Industrija kamenja in zemlje	4.726	— 109	— 2-25
21. Gradbena industrija	6.964	— 181	— 2-53
22. Centrale za proizvod. sile	604	— 16	— 2-58
23. Gozdno planinska industrija	6.198	— 168	— 2-64
24. Občinski obrati	1.089	— 37	— 3-29
25. Gradnje predmetnih sredstev	274	— 10	— 3-52
26. Oblačilna industrija	4.314	— 217	— 4-79
27. Kemična industrija	1.498	— 87	— 5-49
28. Papirna industrija	1.610	— 126	— 7-26
Skupaj . . .	80.508	— 512	— 0-63

Podatki o rudarstvu so brezpomembni, ker so rudarji načelno zavarovani pri bratovskih skladnicah (zakon velikih števil!).

Poljedelstvo je napredovalo radi sezijske.

Gradnja železnic, cest itd. je napredovala radi regulacije Ljubljane.

Gostilne, kavarne in prenočišča so napredovala radi sezijske, radi raznih prireditvev, radi izredno lepega vremena itd.

Ali si odpomore Evropa?

Pod tem naslovom priobčuje A. R. Knickerbocker v berlinski »Vossische Zeitung« svoja opazovanja in svoje misli o sedanji evropski stiski. Knickerbocker je znan ameriški časnikar, ki potuje že dve leti po starem evropskem kontinentu. V kratkem razdobju je napisal dve knjigi o Rusiji in o njenem komunističnem gospodarskem poskusu. Prva ima naslov: »Rdeča trgovina grozi«, druga pa »Rdeča trgovina vabi«. V njih riše značaj po enotnem načelu urejene in enemu samemu namenu služeče ruske trgovine in ruskega proizvodjanja. Tej enotni, organizirani gospodarski sili stoji nasproti zapad, neorganiziran, vedno pripravljen zaradi malega dobička izdati soseda, ki proizvaja in trguje po istih načelih, kakor on sam, sovjetskemu agentu, ki samo išče potov, kako bi vdrl v zapadno kapitalistično gospodarstvo in ga od znotraj razginal, če mu to že od zunaj ni mogoče.

Knickerbockerjeva opazovanja so vedno zanimiva. Gotovo je prvovrsten opazovalec. Njegovi zaključki so sicer dostikrat preveč zaostreni, v slogu ameriških poročevalcev, ki jim je naloga, za vsako vprašanje že kar iz rokava stresti rešitev. Ali tudi njegovi zaključki so ne samo zanimivi, ampak tudi poučni. In če jim odpilimo ostrino, ostane spodaj še vedno dovolj resničnosti.

Raje bankrot nego inflacijo!

Knickerbocker je mnenja, da se je začela sedanja evropska denarna kriza lanske spomladi, ko so upniški narodi zbog ustavitve plačil avstrijskega kreditnega zavoda postali nezaupljivi in zahtevali vrnitev dolgov. Dolžniki so jim skušali ugoditi.

do živega, in če si ti zdi, da si ji odsekal glavo, jo je potegnila že zdavnaj nazaj v brlog in se ti posmehuje. Kadar slišimo kaj podrobnega o načrtu za to vojsko, bomo radi poročali o njej in zavzeli svoje stališče.

Mimo »sudbine« na delo!

Moška je beseda predsednika Kavčiča, ki odklanja »sudbino« naših južnih bratov in zahteva, da grejo slovenski trgovci mimo nje na delo. Želimo samo, da bi se odzvali vsi naši ljudje, ne samo trgovci, temu pozivu, in da vzamemo res kdaj svojo usodo v lastne roke.

O duhu časa izpričuje poročilo o socialnem zavarovanju trgovcev. Iz predsednikovega poročila izhaja, da se bliža to zavarovanje uresničenju.

Kot zanimivo naj omenimo nazadnje še tajnikovo poročilo o razvoju tujkega prometa pri nas in predlog za ukinitvev moratorija za kmečke dolgove. Zlasti zadnji predlog potrjuje naše naziranje, da ne gre vse na en kalup, in bolj ko so stopala različna, bolj nas bo žulil čevlji, pomejen na eno samo kopito.

Oblačilna industrija, kemična industrija in papirna industrija so najbolj nazadovale. Njihovo nazadovanje je bilo občutno že v predhodnem mesecu juliju.

O točnem sezijskem, konjunktornem in sekularnem razvoju posameznih industrij bo mogoče poročati šele kasneje, ko bo doba statističnih opazovanj primerno velika.

Plačevali so v zlatu, dokler se jim niso zlate zaloge tako zmanjšale, da je bila njihova denarna veljava v nevarnosti. Pri tem je zanimivo, da ni hotela niti ena držav-dolžnic inflacije, to se pravi: tiskati bankovce preko kritja. Vsaka se je raje odločila za bankrot, to je, izjavila je, da ne more plačevati obveznosti in je zaprosila za moratorij.

Ko so dolžnice izčepale zlate zaloge do najnižje mere, so zaprosile upnice za nove kredite. Nekaj so jih tudi dobile. Med tem pa so poskušale izpolniti svoje obveznosti na ta način, da so plačevale v blagu. Zato so forsirale izvoz, hkratu pa brezobzirno dušile uvoz z zabranilnimi carinami, kontingentiranjem in s tem, da niso dovoljevale uvoznikom nakupa tujih valut. S tem pa so bile upnice prizadete, ker naj bi samo kupovale od dolžnic, prodajati bi jim pa ne mogle. Zato so odgovorile prav tako s carinami. Posledica: svetovna trgovina je padla od 100 leta 1929., na 87 leta 1930., na 61 leta 1931. in na 41 leta 1932. Polom bi bil torej pred vrati.

Toda proti temu se uveljavljajo samogibne gospodarske sile. Po računih »National City Bank« glede sedemnajstih držav-dolžnic, od teh devet neevropskih, so le-te dolžnice sveta izpremenile presežek uvoza iz leta 1930. v znesku 117 milijonov dolarjev v presežek izvoza leta 1931. v znesku 765 milijonov dolarjev. Letos se je pa ta presežek izvoza skoro podvojil.

Deželam pa, ki ne morejo niti prekoračiti carinskih mej, niti ne plačati svojih obveznosti z blagom, ne kaže drugega, nego ali da se z upnicam poravnajo in plačajo vsaj del dolgov, ali pa da razglasijo moratorij, to je izjavijo, da ne morejo plačati. Nemčija, Madžarska, Grška in Bolgarska so šle to pot, ki bi utegnile vesti v bankrot.

Tednik „Slovenija“

je ustanovljen iz idealnih namenov in ga pišejo slovenski kulturni ljudje.

Težak položaj za upnice.

Amerika in druge upnice ne bodo hitele z novimi krediti, kajti bankrot zadene kajpada upnika bolj kot dolžnika. Bankrot je sploh najslabši izhod, ki si ga je mogoče misliti. Vendar pa je še vedno boljši nego inflacija. Kajti s to ne morejo dolžniki prav nič pridobiti spričo dejstva, da je osnova vseh inozemskih dolgov zlata, zato pa lahko prav vse izgube. Bankrot pa daje vsaj možnost, začeti z novega.

Trgovina na meno.

Med tem pa se vrši trgovina z zamenjavanjem dobrin, in sicer s pomočjo medsebojnega clearinga. Vsaka država uvaža iz sosedne samo za toliko blaga, za kolikor ga ta izvažala. Je to najbolj primitiven način trgovanja, ali vendar pomenja za vsako državo nekak minimum stikov z zunanjim svetom.

Prevrata ne bo.

Evropi ne grozi socialni polom. Od njenih dvanajst do petnajst milijonov brezposelnih prebivalcev enajst milijonov toliko podpore od države, da more vsaj živeti. Kajti v Evropi je zavest socialne odgovornosti tako velika, kakor še nikoli v zgodovini.

To pa potrjuje naziranje, da Evropa ne postane komunistična. V nobeni evropski državi ni močne komunistične stranke, ne da bi bila hkratu z njo tudi še močnejša fašistična, ki je vedno pripravljena uničiti svoje sovražnike z levice. Kjer je demokratični režim in nevarnosti, ga ograža fašizem in ne komunizem. In kolikor dalje traja kriza, toliko bolj je gotovo, da bi samo vojna mogla ponoviti ruske doživljaje v ostali Evropi, dokler se ne posreči sovjetski zvezi, dvigniti življenjsko razino svojega prebivalstva tako visoko, da bi presegala razino svojih sosedov.

Na obzorju evropskega gospodarstva torej ni videti niti avtar-kije, niti anarhije ali komunističnega prevrata, ni videti nobenega poloma.

Odstranitev dolgov.

V evropskem gospodarskem gibanju prevladuje en element: manjšanje dolgov. To zmanjševanje se vrši skoro v vseh evropskih deželah. Spremlja ga zviševanje cen. Oboje pomenja oddih.

Sedaj se vrši to zniževanje dolgov samogibno: z bankrotom in odreko plačevanja. Če nihče ničesar ne ukrene, pojde tako tudi naprej in bo slednjič prineslo olajšanje. Ostaneta pa še dva načina: način sporazuma med upnikom in dolžnikom, pri čemer reši ta vsaj del svoje glavnice in način znižanja denarne veljave na novo zlato razino, ki bi morala biti tako uravnotežena, da bi odgovarjala blagovnim cenam.

Poudariti je treba, da pomenja tudi bankrot sicer počasno, pa zanesljivo odpuščanje. Z veseljem pa smemo ugotoviti, da pričakuje lahko Evropa v bližnji bodočnosti mednarodne napore, ki prinesejo bolj zanesljivo gospodarsko ozdravljenje, nego bankrot.

Vsak bodi

naročnik

tednika „Slovenija“

SLOVSTVO

D. S. Merežkovskij:

Napoleon

(Nadaljevanje.)

Napoleonu ni bilo usojeno, da bi bil postal mornar: mesta v mornarici so bila redka in dobiti jih je bilo mogoče le po veliki protekciji. Plašila je pa morska služba tudi signoro Leticijo zbog dvojne nevarnosti za sina — ognja in vode. Deček je potrpečljivo in sklenil iti k artileriji. Žal mu je bilo, da se je moral odpovedati snu o morju, kakor da je že takrat slutil, da se bo moral vojskovati vse življenje na suhem izza morja. »O če bi imel oblast nad morji!« pravi na Sv. Heleni.¹⁶

»30. oktobra 1784. leta sem se odpravil v pariško šolo«, je rečeno v lakoničnih zapiskih mladega Bonaparte: »Dobe mojega življenja.«¹⁷

Bratje minoriti so ga odvedli z drugimi učenci brienske šole v poštne voze v Pariz, kjer je bil mladi Korz »podober enemu izmed tistih podeželnih zijač, ki jim izmikajo ulični tatovi denarnice iz žepov.«¹⁸

Kraljevska vojna šola za plemiče-kadete je velikolepno poslopje, ki ga je sezidal Ludvik XV. na Martovem polju, s korintskimi stebri in pozlačeno rešetko, prava palača.

»Hranili in oskrbovali so nas izvrstno, kakor najbolj bogate častnike — razkošnejše nego v večini naših družin in nego so si mnogi izmed nas sami mogli privoščiti v bodočnosti«, se spominja Napoleon.¹⁹

Njegovo življenje v Parizu se je malo razlikovalo od brienskega: isti vojaški red in isti vnanji verski obredi; prav tako slabo se je učil in prav tako nenasitno je požiral knjige; prav to sovražstvo do Francozov in grizoče domotožje.

Novo je bilo samo eno — poostreni občutek neenakosti: mladi potomci starih rodov, knezi Rohan-Guéménéji, vojvode Laval-Montmorencyji so gledali z viška na tega obubožanega mladega plemiča iz Korzike. Žaliti pa se ni pustil: brž ko se je kdo obregnil vanj, je odgovoril s pestmi. »Precej bunk sem takrat razdelil!« se spominja zadovoljno čez mnogo let.

Tudi tu si je prizadeval, priboriti si svoj »kotiček«. Ko je njegov sobni tovariš zbolel in šel v bolnico, se je tudi Napoleon javil bolnega. Dobil je dovoljenje, da ostane doma, preskrbel se je s hrano, zaklenil je vrata, zaprl oknice, zastrl okna in preživel tako dva ali tri dni, čisto sam, v temi in molku, ter je čital in sanjari podnevi pri luči. Ta pariška temna izba je prav tako, kakor ajaška deščena izbica in brienska pustinja — metafizični zatvor, »duplina«, »otok« — sveta ograda osebnosti. »Vedno je sam, na eni strani, a na drugi je ves svet«, pravi pozneje o velikem človeku — o sebi samem.²⁰

Eden izmed tovarišev je narisal nanj karikaturu; otroška risba je slaba, toda zanimiva: Napoleon velikan s strašnim obrazom v dolgokrilem kadetskem suknjiču, v malem trirogu in s trakom v kitici; učitelj-pritikavec ga je zgrabil za lase, prizadevaje si, da ga udriži; toda velikan stopa naprej, s krepelcem v roki, z odločnim in tako težkim korakom, da se zdi, kakor da bi se tresla zemlja pod njim. Spodaj pa je zapisano: »Bonaparte teče, leti na pomoč Paoliju, da ga osvobodi od sovražnikov.«²¹

Ohranjena nam je slika Napoleona v mladosti.²² V nasprotju s Keralijevo izjavo je njegov obraz bolehen: upadlo lice, vdrtne velike oči z nepremičnim pogledom mesečnika; obraz človeka, ki ga razjeda notranji ogenj. Do pleč segajoči, naravnost in plosko ležeči lasje, velik orlovski nos; tenke strogo stisnjene ustnice se ne smehljajo, če pa so se nasmehile, so storile to z dražestnim smehljajem signore Leticije — s smehljajem Gioconde ali etruske Sibile. Glavno na tem obrazu je — odkrita volja, »vedno delam to, kar govorim, ali pa umrem.«²³

24. februarja 1785. leta je umrl Karel Bonaparte v Montpellieru za rakom v želodec!

»Potolazite se, mamica, razmere zahtevajo tako«, piše Napoleon Leticiji. »Podvojili bomo svoje brige za vas in svojo hvaležnost, in srečni bomo, če vas bo mogla naša pokornost vsaj malo odškodovati za nenadomestljivo izgubo ljubljenega soproga.«

Piše tudi stricu, arhidiakonu Lucienu, svojemu varuhu: »Izgubili smo očeta, sam Bog ve, kaj nam je bil... Gorje, vse v njem nam je obetalo oporo naše mladosti. Toda Najvišje Bitje je razsodilo drugače. Njegova volja je neizpremenljiva.«²⁴

Isti hlad je tudi tu, kakor v onem pismu o bratu Josipu, ledena skorja, a pod njo kipeč studenec — ljubezen do »svojih«. — »Živim zgolj za svoje«, pravi v enem izmed najbridkejših trenutkov svojega življenja.²⁵ Ko reče svoji materi: »podvojili bomo svojo brigo za vas«, niso to prazne besede. S prvo vestjo o očetovi smrti se čuti za poglavarja družine. Moško je podstavil otroška ramena pod neotroško breme: domislil se je svetega nauka Matere Zemlje — nositi bremena. »Svet sem držal na plečih«, pravi pozneje.²⁶ Težo sveta si je začel zadevati že takrat, petnajstletni deček.

28. oktobra 1785. leta je bil Napoleon odpuščen iz pariške vojne šole kot artilerijski podporočnik polka La Fère.

¹⁶ Lacour-Gayet, Napoléon, 240.

¹⁷ Masson, N. dans sa jeunesse, 88.

¹⁸ Arthur Levy, N. intime, 33.

¹⁹ Chuquet, I. 210.

²⁰ Remusat, Mémoires, I. 231.

²¹ Chuquet, I. 262.

²² Lacour-Gayet, Napoléon, 6.

²³ Miot de Melito, Mémoires, ed. 1880, v. II. p. 274. »Je fais toujours ce que je dis, ou je meurs.«

²⁴ Levy, 34—35.

²⁵ Masson, N. et sa famille, I. 114.

²⁶ Lacour-Gayet, 336.

III.

Artilerijski poročnik

1785—1792.

Polk je bil nameščen v oddaljenem mestecu Valence-u, v Dauphinéju, blizu Savojskega.

Za Napoleona so se začeli težki časi, težji nego v šoli. Moral se je vsega učiti od začetka: plemiče-kadete so odpuščali iz vojne šole brez vsakih praktičnih znanj; celo niti topa niti puške niso znali nabasati, kakor je treba.

Po vojaškem pravilniku je trajal artilerijski pouk, začeni z nižjimi čini — navadnim topničarjem, podčastnikom, desetimnikom, narednikom — tako dolgo, kakor se je zdelo polkovnemu poveljniku potrebno glede na razumnost in pridnost učenca.

Bonaparte je dovršil ves ta pouk v treh mesecih. Cele dni se je učil na valence-skem strelišču vojnih vaj, ustroja baterij, ognjčarstva in streljanja s havbicami, možnarji in falkoneti; v teoretičnih razredih je poslušal tečaje iz višje matematike, trigonometrije, integralnega in diferencialnega računanja, uporabljane fizike, kemije, znanosti o utrdbah in taktike. V naglici je obedeloval v slabi gostilni »Pri treh golobih«, ali pa je kar v pekarni pojedel dve testenici, izpil zraven kozarec vode, vrgel molče dva solda na mizo in se šel zopet učiti. Delal je po šestnajst ur na dan.

Stanoval je pri gospodični Boué, stari devici in gospodinjki klubne kavarne, v pritličju, v mali izbici, poleg biljardne sobe, odkoder je zanašalo nepretrgan ropot krogel in krike markerjev.

»Ali veste, kako sem takrat živel?« se spominja. »Nisem se pokazal niti v kavarni, niti v družbi; jedel sem suh kruh, sam sem si snajžil obleko, da bi jo dalje nosil. Ker se nisem hotel razlikovati od svojih tovarišev zaradi svoje revščine, sem živel kakor medved, vedno sam v svoji mali izbici, z edinimi prijatelji — knjigami. Pa tudi te, koliko so me stale! Koliko najpotrebnejših reči sem si moral pritrpati, da sem si mogel kupiti to veselje. Ko sem si nazadnje za ceno dolgotrajnega pomanjkanja prihranil deset frankov, sem hitel v knjigarno. Ali čisto, ko sem pregledaval knjige na policah, sem zabredel v greh nevoščljivosti, in dolgo sem se mučil z željo, kupiti knjigo prej, nego mi je dovoljeval možniček. Take so bile pregrešne naslade mojih mladih let!«¹

»Tu nimam drugega razvedrila, nego delo«, piše materi. »Novo monturo oblačim enkrat na teden; spim neverjetno malo: ob desetih se vlegam, ob štirih vstajam; jem samo enkrat na dan; to je koristno za moje zdravje.«²

»Vem, kaj je ubožstvo«, je rekel kot cesar s ponosom. »Ko sem imel čast, biti podporočnik, sem jedel suh kruh in zaklepal vrata, da bi ne videli mojega ubožstva.«³

Reven je bil, boječ in odljuden. »Ponižan in razžaljen... Predstojniki in tovariši ga nimajo radi... govorijo, da je značaj, kakor on, v družbi nemogoč.«⁴ Živi kot menih ali »Spartanec«. Žensko ljubezen prezira: »ljubezen štejem za škodljivo družbi in osebni sreči ljudi. Če bi bogovi osvobodili svet od ljubezni, bi bilo to dobro delo.« — »Kaj bi mogli vi storiti za obrambo domovine?« reče v razgovoru o ljubezni zaljubljenemu mladeniču. »Na kaj ste pripravljeni? Država, državljani, družba — kaj vam je vse to mar?... Pogled, stiskanje rok, poljub — in kaj vas briga trpljenje domovine?«⁵

Toda njegovih sedemnajst let je zahtevalo svoje pravice. V hiši gospe Colombier, odlične valence-ske dame, je spoznal šestnajstletno njeno hčerko Karolino in se je prostodušno zaljubil vanjo. »Nihče si ne more misliti kaj bolj nedolžnega, nego sva bila midva tedaj. Dogovarjala sva tajne sestanke. Spominjam se enega, sredi poletja, ob jutranji zarji. Težko je verjeti, ali vsa najina blaženost je obstajala v tem, da sva skupaj česnje jedla.«⁶

Otroška ljubezen je šla mimo, kakor senca poletnega oblaka, in zopet je sam. Zdaj mu pa ni več treba, zatekati se v svoj »kot«: saj je že tako sam na svetu, kakor na neobljudenem otoku. »Vedno sem sam sredi ljudi«, piše ponoči v svoj dnevnik. »Vračam se domov, da sanjam sam in se prepušчам turobnosti. O čem neki bom sanjari danes? O smrti. V jutru svojih dni bi mogel upati, da bom še dolgo živel... in bil srečen. Kakšna blaženost me sili — želeli si konca?... Res, kaj naj delam na tem svetu?... Kako so ljudje daleč od narave! Kako so podli, nizki, zaničljivi! Kaj bom videl, če se vrnem v domovino? Ljudi, obtežene z verigami in tresoč se in poljublajoče roke svojih zatiralcev. Kadar ni več domovine, mora domoljub umreti...«⁷

Toda to je le trenutna slabost, »rahločutnost« — morda že prvi hlid romantične pomladi. Petkrat prebere »Trpljenje mladega Wertherja«, in ta knjiga je zapustila v njegovi duši neizbrisni sled. Zazdaj pa zmaga stari »Spartanec« nad mladim Wertherjem. Prva pomladanska blaženost se je razpršila v svežem vetru bučeče nevihte — revolucije. Učenec Paolija in Plutarha misli na to, kaj je treba storiti, ko je umrla domovina.

»Božji zakoni prepovedujejo narodom, upirati se vladarjem? Kakšna neumnost!... Ni zakona, ki bi ga ljudstvo ne moglo spremeniti... Po naravi »družabnega dogovora« so imeli Korzi pravico, otresti se jarma Genezov, in prav tako imajo pravico, vreči s sebe francoski jarem. Amen!«⁸ »Družabni dogovor«, »Contratsocial«, to je zanj »Sezam, odpri se«, zakletev, ki ruši peklenska vrata. Na vadišču, pri sončni svetlobi, se uči vojne od svojih poveljnikov, a v revni izbici, pri luči lojenice, od Jean-Jaquesa revolucije. Oba pouka mu še prideta prav.

¹ Lacour-Gayet, 17.

² Levy, 43.

³ Ibid., 45.

⁴ Abrantès, Mémoires, éd. Albin Michel, I. 15.

⁵ Masson, Manuscrits, 523—529.

⁶ Mémor., I. 102.

⁷ Masson, Manuscrits, 5—6.

⁸ Masson, Manuscrits, 1.